

POCTA ELATNĚMU

P r a h a 1 9 6 3

Vítězslav Nezval

Ach škoda

Ach škoda, škoda, věčná škoda,
odrodivší se básníku!
Odpadnout srdcem od národa,
odciziti se jazyku,

nad kterým měl jsi držet stráž
a v němž je tolik krásy skryto.
Řekni mi, jak se máš.
Je mi tě přese všechno líto.

Jak jsi se moh' dát zlákat Temží,
ženou a ještě bůhví čím!
Co se teď ve tvé hlavě hemží!
Jakým jsi pokryt jehličím!

Zlé svědomí je strašný červ.
Splatíš mu bezohledné mýto!
Nelze je zavřít do konzerv.
Je mi tě přes to všechno líto.

Co chtěl jsi mít? Co? Slávu? Klid,
zatím co my se lopotíme?
Jak málo měl jsi rád náš lid!
Ty zradils jej, my nezradíme!

I na nejmenší dědince
budem s ním letos sklízet žito,
zatím co ty v zdech blázince...
Je mi tě přese všechno líto.

Vypovězení básníci /12/
Seriál Jürgena Serkeho s fotografiemi
Wilfrieda Bauera
Stern, prosinec 1981

Ivan Blatný nechtěl toho dne paní Frances Meachamovou zklamat. Přemohl se a nechal se přinutit k něčemu, k čemu se jinak už přinutit nedá: k tomu, aby se udržoval v pořádku. Paní Meachamová ho poprosila, aby vzbudil civilisovaný dojem. A tak strčil plachý jednášedesátiletý muž svou hřívou pod vodovodní kohoutek a pokusil se urovnat vlasy, které už dávno odvykly vší péči. Řezná rána na tváři svědčí o boji s holící čepelkou, který striktně vousem nicméně vyhrálo. Ten boj vzdal příliš brzy.

"Are you satisfied?" ptá se Ivan Blatný, Čech bez státní příslušnosti, pensionované zdravotní sestry paní Meachamové. A paní Meachamová jistě spokojena není. On také ne. A já právě tak. Raději bych ho potkal tak, jak doopravdy v St. Clement's Hospital v anglickém Ipswichi skutečně žije. Básník v blázninci, zapomenutý svým národem, dávno považovaný za mrtvého, dává svůj první interview. Před 33 roky se v Londýně oddělil od československé delegace a unikl tak stalinské honičce, která krátce potom vypukla v jeho zemi. Závěš Kalandra, český historik a surrealista, který patřil k moderně stejně jako Blatný, jeho průvodce na cestě do Anglie, byl oběšen.

Sedíme v hale otevřeného oddělení. Zprava, z místnosti vrátného, se na nás skrz skleněné tabule zaujatě dívají tři muži, kteří už světu nerozumí. Co se to k čertu děje se starým mužem, který kromě paní Meachamové nemá žádné návštěvy? Wilfried Bauer bere jeden fotoaparát za druhým, nasazuje objektivy, mění je, nesčíslněkrát mačká spoušť, stojí, klečí, sedí na bobku. Běžná práce - jen ne zde. "Mám takovou radost, že jste přišli,"

říká mi Ivan Blatný. Mluví německy, zprvu trochu neobratně, pak stále plyněji. Paní Meachamová je udivena, já také. Právě tak Jiří Gruša, který měl překládat z češtiny.

Gruša, třiačtyřicetiletý, lyrik a prosaik, oběť nové stalinisace ČSSR, žijící od minulého roku na Západě, se pokouší přivést ho k češtině. Ivan Blatný však zůstává u němčiny. "Je to řeč mé babičky," říká. "Je to řeč mých přání. Sděloval jsem je své babičce." Přichází k nám správní úředník nemocnice, mluví s paní Meachamovou; Ivan Blatný zmiká, sklaní hlavu. Dostáváme pro náš rozhovor k dispozici konferenční místnost. Ivan Blatný vstává. Vidím vyboulené kapsy jeho saka. Ví, o co běží.

Vím, že Ivan Blatný skrývá v těchto kapsech celou svou zásobu cigaret a sladkostí. Je to jediné místo, kde jsou takové poklady bezpečné před ostatními pacienty. Na začátku měsíce, kdy dostává své kapesné, jsou obě kapsy plné. Na konci měsíce prázdné.

Sedíme naproti němu, je jeden z posledních zářijových dnů. Večer předtím jsme strávili v asi 30km vzdáleném Clacton on Sea, kde bydlí paní Meachamová. To ona nám vyprávěla o tajemství vyboulených kapes. Bez Frances Meachamové by byl Ivan Blatný ještě dnes jedním z mnoha v nemocnici, kteří píší a tvrdí o sobě, že jsou básníci.

Frances Meachamové je 65 let. Ještě před dvěma lety pracovala v anglické zdravotní službě. Onemocnění kyčelních kloubů ji stěžovalo poslední pracovní léta. Nyní jí byly voperovány umělé kyčelní klouby. Pořídila si jezevčíka, Nikdy se nevdala. Ke konci 2. světové války se zamilovala do českého pilota, který na straně Angličanů bojoval proti Hitlerovu Německu. Naučila se trochu česky. Milostný vztah se rozpadl po válce, láska k zemi pilota zůstala. Stále znovu navštěvovala ČSSR.

Jako pracovníci zdravotní služby se jí dostal před pěti lety do rukou seznam pacientů "Warren House" v St. Clement's Hospital. "Řekla jsem si: Ivan Blatný, to by mohl být Čech," vypráví. "Že Ivan Blatný byl ve své zemi kdysi slavný lyrik, to jsem nevěděla. S básněmi si taky příliš nevím rady." Navštívila pacienta Ivana Blatného a zprvu se nedozvěděla nic o jeho osudu: "Již dávno se vzdal toho, aby o sobě vyprávěl.". Ivan Blatný držel v ruce několik listů papíru. Dal jí je a řekl: "Ošetřovatelé by je tak jako tak vyhodily."

Paní Meachamová vzala papíry sebou domů, přečetla si je a potom se rozběhla za lékaři nemocnice, aby je vytrhla z rutiny: "Toto není škrábanice blázna. To jsou básně. Dělejte něco, aby se dál nezahazovaly. Dejte mu stále místo, kde by mohl psát."

Prostá žena došla ke správné diagnóze. Po celé čtvrtstoletí, které Ivan Blatný strávil v anglických ústavech, bylo vše, co tento Čech napsal, ošetřovateli zahazováno. Paní Meachamová docílila toho, že Ivan Blatný dostal stůl v rohu ústavní dílny - a psací stroj. Bohužel ne český s háčky a čárkami nad písmeny. Ten si tajně přeje.

Paní Meachamová nepracovala v St. Clements Hospital. Ale pokaždé, když ji navštívila, brala sebou domů nově popsané archy. Brzy jich byl celý kopec. Paní Meachamová si v bazaru koupila dvě plechové bedny a v plastických pořadačích pak ukládala Blatného papíry do beden ve své garáži za Volkswagen Polo. Paní Meachamová přemýšlela, jak by mohla bezdomovci Ivanu Blatnému pomoci v uveřejnění jeho básní. Ptala se v okruhu svých přátel a dozvěděla se, že v Knaďě existuje české exilové nakladatelství: Sixty - Eight Publishers Corporation in Toronto P.O.B. 695.

Nakladatelství nese ve svém názvu osudový rok 1968. Rok, v němž státy Varšavského paktu rozdrtily tanky "Pražské jaro" a Moskva uděla-

la z ČSSR kolonii SSSR. Manželský pár spisovatelů Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové opustil tenkrát ČSSR a založil v Torontu exilové nakladatelství, v němž jsou dnes uveřejňováni česky píšící autoři, kteří mají literární úroveň a jsou v ČSSR zakázáni.

Josef Škvorecký, sám zakázaný autor, obdržel v roce 1979 dopis s balíčkem básní. Nevěřil svým očím. To, co mu zde Frances Meachamová poslala, byly lyrické dokumenty člověka, kterého měl už dávno za mrtvého. Několik měsíců na to předložilo nakladatelství Sixty - Eight - Publishers Corporation veřejnosti tenký svazáček s novými básněmi Blatného. Titul - "Stará bydliště".

Za několik dalších měsíců mi Josef Škvorecký při příležitosti kongresu slavistů ve Filadelfii vtiskl tento objev do ruky. Protože nemluví česky, hledal jsem pomoc u jednoho z dalších Čechů v exilu: někdejšího lyrika a dnes slavného prosaika Milana Kundery, který byl též na návštěvě ve Filadelfii. Milan Kundera statečně přeložil několik řádek do kostrbaté němčiny a dodal: "Toho musíš navštívit. Když chceš vědět, jak fantastická byla česká lyrika ve čtyřicátých letech, pak se to dozvíš u něj. Byl jedním z velkých. A momenty této velikosti najdeš v tomto svazáčku."

Noc/Posádka spí/Osvobození zajatci mají manévry/Když vyspravili roury u kamen v bombami poškozených domech/nasadili si cylindry/Mrtví obyvatelé se usmáli/Mrtví obyvatelé měli krásný sen.

Milan Kundera při odjezdu z Filadelfie poznamenal: "Kdyby jen bylo těch básní víc!". Reagoval stejně jako Reiner Kunze, lyrik a nepřekonatelný překladatel české lyriky do němčiny: "Momenty básnění. Je to vše?" a Kunze hned takové momenty přeložil:

Rozžněme v květy zaplavené kapli bílé svíce!/Když hoří tiše dílo jejich těl/pomodelme se za spásu včel.

Momenty básnění. Je to vše? Je to mnohem víc. Přes tisíc listů s básněmi zachránila Frances Meachamová za posledních pět let. Básní, v nichž Ivan Blatný píše nejen česky, ale často také přeskakuje z jedné řeči do druhé: z češtiny do němčiny, z němčiny do angličtiny, z angličtiny do francouzštiny. Literární dílo čeká na to, aby bylo nalezeno. V jedné z těchto básní, která má titul "Ivan Blatný" stojí:

Byl jednou jeden trpaslík/Ten měl dlouhou zlatou nit/A na niti zlatý klíč/S nímž vše mohl otevřít/Nejmenší zámečky ovoce/Otevíral za noci v zahradě/Zatímco zahradník hluboce a tvrdě spal/Sál a chutnal šťávu a šel dál...

Ivan Blatný sahá po cigaretě, kterou mu nabízím, zapaluje ji a kouří. V konferenční místnosti, kde sedíme za dlouhým stolem, visí nápis: Kouření zakázáno. Ivan Blatný se směje a říká: "My tu přeci nejsme na konferenci, ale při interview.". Vypravuje, jak se ke konci války stal členem komunistické strany a jak proto mohl roku ~~1947~~ 1948 cestovat do Anglie. "Musím přiznat, že jsem byl zbabělý," říká dnes, "zbabělý strachem. Rusové nebyli totiž jen naši osvoboditelé. Hitlera, jednoho zločince, jsme se zbavili. A už jsme měli nového: Štalina."

Blatný oklepává popel své cigarety, sahá do jedné ze svých vyboulených kapes, vytahuje plechovou krabičku a otevírá ji. Krabička je prázdná. Do ní ukládá z poloviny vykouřenou cigaretu a sahá po další do krabičky, která leží na stole, zapaluje ji, opět oklepává popel a ukládá zbytek do plechové krabičky ve své kapse... Dávám mu všechny balíčky s cigaretami, které mám u sebe. Dává si je do kapes a kouří dál lačně jednu cigaretu za druhou, až ho nedopalek pálí do prstů. Má zcela zahnědlé prsty a nehty.

"Byl jsem zbabělý," navazuje později na předchozí myšlenku, "protože jsem se tenkrát neodvážil otevřeně vyslovit své pochybnosti

o komunistech v Československu. Tušil jsem co přijde. Chtěl jsem jednoduše ven. Nemýlil jsem se. Ze socialismu se stala hrůzostrašná fráze."

To jsou jasná slova muže, který má jasnou hlavu. V jeho chorobopisu jsou vyčteny všechny možné psychické defekty: přece však spíše domněnky než exaktní diagnosa. Pro ústav je Blatný spíše sociální případ. Muž, který si po léta vydělává své kapesné vytíráním podlahy, poslíčkovstvím a tkaním koberců.

"Děkuji Anglii, že mě přijala," říká jednašedesátiletý člověk bez stopy hořkosti. "Jsem vděčný Anglii, že jsem zde dostal jídlo a svou postel." Nezminuje se o strachu, který ho zachvátil před několika lety, když byl zkrácen rozpočet sociálních služeb a ústavní byrokracie se vši vážností uvažovala o tom, že Blatného - bez státní příslušnosti - odsune do jeho rodné země. Strach těch dnů našel vyjádření v jedné básni, kterou zachránila paní Meachamová. Ivan Blatný je dnes křehký člověk, pro kterého ústav znamená útočiště. "Ipswich se stal mým mateřským městem," říká. "Československo je má otcina."

Moje jméno je Ivan Blatný/Přicházím z Československa/Přicházím ze zapomenuté země/Honitba na polích byla kdysi zakázána/ Dnes ji však už nikdo netrestá/V noci může každý dvakrát pohlédnout do zrcadla.

Český lyrik a kolážista Jiří Kolář, žijící dnes v Paříži, si vzpomíná na Ivana Blatného, o pět let mladšího: "Patřil jsem do delegace, s níž Ivan v roce 1948 cestoval do Londýna. Hned po příjezdu odešel a zavolal nám ze svého úkrytu a informoval nás o svém úmyslu." Kolář přežil stalinské období, trvající do roku 1953, relativně dobře. Nemohl publikovat, ale nedostal se do vězení. Spolu s Blatným stál za války při zrodu Skupiny 42, která zaujala anti-ideologický postoj, odmítla povrchní civilizační optimismus, převzala do svého programu prvky existencialistické filosofie

a nacházela zdroje inspirace v angloamerické poezii - T.S. Eliota, Carl Sandburga, Walt Whitmana, Johna Keatse a Dylan Thomase. V řeči stalinistů byli po roce 1948 takoví lidé - stejně jako všichni umělci moderny - "kosmopolité" a tím zločinci. Zmizeli za mřížemi, byli odstaveni a pranýřováni.

Pranýřování se zúčastnil také jeden z velikánů české poezie, Vítězslav Nezval /1900-1958/, který své někdejší literární soudruhy bez váhání zradil. Na Blatného emigraci reagoval Nezval následujícím způsobem: Ty odhalená básníku... Ty zradil lid, zatímco my zde pracujeme... Ty budeš jednou platit mýto... Nikdy nezavřeš své svědomí do konservy... Ivan Blatný své svědomí nezradil, zaplatil cenu těch, kteří ve strachu stáli před těmi, kteří své svědomí zradili. Blatný říká: "~~Myšlenka~~ Představa, že budu komunisty chycen se stala mou nutkavou obavou, stala se šílenstvím. Polevila, až když jsem našel útulek v ústavu."

Byl to strach srovnatelný se strachem Nelly Sachsové, Židovky, která roku 1940 v poslední minutě unikla nacistům, koncentračnímu táboru a smrti a našla útulek ve Švédsku. Ve Stockholmu napsala svou básnickou sbírku "V domovech smrti" a stala se básničkou pronásledovaných lidí. V roce 1965 dostala Mírovou cenu německých nakladatelství a o rok později Nobelovu cenu za literaturu. Nelly Sachsová měla sice až do své smrti roku 1970 docela běžnou adresu ve Stockholmu, ale žila na ní jen zřídka. Pronásledována hlasy, které jí v němčině - v řeči někdejších pronásledovatelů - vyhrožovaly, nacházela Nelly Sachsová klid a bezpečí jen za zdmi léčebného ústavu.

Nelly Sachsová měla přátele, našla uznání. Ivan Blatný nenalezl čtvrt století nikoho, kdo by jej vyzvedl z anonymity ústavu.

V jeho básních jsou i řádky: "Můj příteli, nezoufej!/malé umění je také umění/Dokonce i umění Ivana Blatného/je potají milováno.".

Ivanovi Blatnému, narozenému v Brně bude 21. prosince 62 let. Je synem známého českého spisovatele: expresionisty Iva Blatného. Jeho žena zanechala svému synovi Ivanovi obchod s optikou. Ten byl po Blatného emigraci "znárodněn". Všechny čtyři sbírky Ivana Blatného, uveřejněné mezi roky 1941 - 1947, byly zakázány. Jako program stojí v jedné z nich: "Něco se rodí, něco se ztrácí/A v této chvíli vzniká můj zpěv...". Výbor z básní připravený během Pražského jara byl sice vytištěn, ale musel být po okupaci vojsky Varšavské smlouvy zničen.

Blatného básně mluví o ztraceném světě a znovu ho evokují: "Bůh, který to štěstí vidí/nemusí nic měnit na věčnosti.". V jedné básni z roku 1941 to zní takto:

Rozhled//Hle, jsme v krajině nových opakování/a město na pahorcích pod námi vystupuje z jitra jak z lázně.../Kráčíš tam nahá vinicemi a vlasem poletují ptáci/tekutým ebenem flétnoví tlumeného./Hle, jsme v krajině nových opakování/a město na pahorcích pod námi vystupuje z jitra jak z lázně.../Je Slavnost podzimu. Les rudne, prohořívá. Dubové stoly vínem nasáklé/čekají zdaleka hosty./Potulní herci přijíždějí tam./Kadeře jejich žen jsou ještě rozestřeny/po městech minulých,/kde leští věže stříbrné, do hudby balkonů jsou vpleteny a voní v parcích./Ach, jaká dálka, vlaštovky,/ach, jaké deště, jezera,/vy, modře, k sobě padající!/Pak přijde večer, noc a sladko pomyslit,/že jejich lůžka v tomto městě jsou/a tlukot ptáků cizokrajných./Hle, jsme v krajině nových opakování/a město na pahorcích pod námi vystupuje z noci jak z lázně.../To město zasněžené, které odlétá,/až dech se do tajemství choulí/choulí;/to město jara s malou slzou lásky/to město léta, v jehož básněch/se ryby ruží

rozvíjejí, /to město ploutví měsíčních; /
to město podzimu, jež sestupuje /schodištěm
v pusté zahradě, /záclony potrhané na všech
věcech majíc /a sotva viditelné, /to město
podzimní, jež jako žena krásná /naposled
nává, nežli zmizí očí /na konci schodiště. /
Ó sladká bronzovina ramen jejich! /Ó sladké
město podob všech! /

Ivan Blatný mluví o dnešním dni: "Byl
to pocit štěstí. Mám ho často po ránu.
Štěstí, že žiju. Vstávám v šest hodin.
Dostávám šálek čaje. Pak sedím. Nemusím si
stílat postel. Udělá to pacient z jiného od-
dělení. Pak stále sedím a napadají mě různé
myšlenky. Když mám být zcela upřímný, musím
říct, také sexuální. Dnes jsem viděl jednu
ženu. chtěl jsem o ní napsat básně. Šel
jsem si pro papír. Pak jsem byl příliš una-
vený, abych mohl psát. A pak jste přišli vy".

Krabici pralínek, kterou jsem mu při-
nesl, zastrkuje mezi košili a sako. Pak nás
vede do "svého" pokoje ve třetím patře cihlo-
vého domu: zelenou halou, žlutou halou, mo-
derním sálem, kde stojí televize a kterou sle-
dují pacienti, dále hnědě tonovaným pokojem
až do bílého sálu, který má tvar půlkruhu.
Zde stojí deset postelí. Blatný schovává
krabici bonbonů do jedné ze čtyř zásuvek,
které nejsou zamykatelné a které jsou součástí
malé skřínky. Každý pacient má takovou skřín-
ku u své postele. V papírovém kartonu leží
několik knih, nahoře jedna velká a těžká.

Ivan Blatný vidí mou zvědavost a říká:
"Titul je bez významu. Večer v deset se
v sále zhasíná a já často přemýšlím. Vstanu,
vezmu několik listů papíru a tlustou knihu
jako podložku a jdu na toaletu. Tam se svítí
po celou noc. Tam píšu.". Jednašedesátiletý
muž nás vede opět po schodišti dolů. Jdeme
přes pravý anglický trávník a přicházíme k
moderní přízemní budově. "Zde v dílně mám
svůj stůl," vysvětluje nám.

Ivan Blatný nám chce ukázat své poslední básně, které napsal v předchozím týdnu. Jde za terapeutem panem Darlingem, který je má přinést. Pan Darling odejde na pět minut, ale neobjevuje se deset minut, čtvrt hodiny. Čekáme. Pak přichází se správáou: "Sorry Mr. Blatny, ošetřovatel zase jednou vše zahodil.". Ivan Blatný se nakloní a smířlivě náváne rukou: "Never mind. Můj bože, neberte to tragicky. Byly to surrealistické básně. Kdo něčemu takovému ještě rozumí. Napíšu je znovu. Never mind."

A tak jdeme zpátky k hlavní budově. Mlčky. "Das Gewicht der Bienen, die im Kelch verschwunden, wird des Stengels Schwingung deutlich dir bekunden," recituje pojednou Ivan Blatný sám od sebe, "so wie Dichtersworte ein Gewicht verraten, ob sie leicht geraten, wenn sie warm und herzlich deinem Mund entschweben und die andre Seele dir es dankt mit Tränen." - "Víte, že to je jediná básně, která byla dosud uveřejněná v němčině?" Přeložil ji Rudolf Fuchs."

Ivan Blatný vypadá nyní velmi unaveně. Hlava na útlém těle ~~převládá~~ vypadá ještě větší než jindy. Ptám se ho, zda by se s námi zítra kolem páté hodiny odpoledne mohl ještě jednou setkat. Říká: "Rád. Ale nic si neumlouvejme na pevně. Překvapte mě. Chci být volný. Rád bych zítra navštívil fotbalový zápas. Mám ještě libru v kapse. Překvapte mě."

Příštího dne přicházíme znovu. "Pan Blatný je ve městě," říká nám vrátný.

Poznámka: Překladatel se omlouvá, že nemohl v některých případech použít původní znění Blatného básní, které jsou stále nedostupné a nebyly dosud vydány. Tak došlo k paradoxu, že básně přeložené z češtiny do němčiny musely být přeloženy nazpět z němčiny do češtiny.

Totální exil Ivana Blatného

Opouští-li básník vlast, musí k tomu mít už nějaký závažný důvod. Ivan Blatný nepochybně takový důvod měl. V únoru 1948 došlo v Československu k tak zásadní politické a kulturní změně, že se bytí či nebytí stalo otázkou lidské existence. A to nejen existence morální, v některých případech i existence fyzické. Blatnému snad nehrozila přímo politická likvidace, ale přesto odešel z vlasti. Rozhodl se před vlastním svědomím: odešel jako čestný člověk.

Blatný začal knižně publikovat v nešťastné době - za války. V roce 1940 vychází *Paní Jitřenka*, rok na to *Melancholické procházky*. V první knížce se nám Blatný představuje jako básník pocitů a dojmů. Je to jakýsi impresionismus, ne nadarmo je zde citován Debussy a Ravel. Po nějakých avantgardních provokacích ani stopy. Blatný se obrací spíše k tradici, k lyrické tradici české poezie. Snad Hálek, Vrchlický, Sova... Z moderních básníků je mu pak nejbližší Seifert. A někdy se ozve i přirozená zpěvnost Nezvalova verše. První knížka Blatného je celá prochnuta idylismem mládí, čistotou, něhou a steskem. V těchto básních se zvedá ranní opar a navečer zase teskně prší. Jiné počasí ještě Blatný nezná. Krajina se podobá parku a na město se básník ještě dívá z okna. V pastýřských scénách pobíhají a tančí ještě víly, dryády, Najády, jen jednou se mluví o jakési Miládce. Nic naplat: básník je ještě nezkušený, i když si troufá mluvit i o smrti. *Paní Jitřenka*, zosobnění múzy, je hvězdou svítání, hvězdou příslibů. Blatný dychtivě očekává den, vítá život.

Jen jedna básen vypadá z řady. Do první sbírky se vloudilo něco, co tam vlastně ani stylově nepatří, ale to je právě budoucí Blatný. Najednou zazní civilní nota. Básník si vyjde na docela obyčejnou procházku ven na předměstí.

Zelinářské zahrady v létě navečer,
laskavá voda konví vás tiše oslovuje,
růžice plné úst -
Velmi vás miluji

pro tu tajemnost kroků a stálého šepotu,
pro tu tajemnost psího zaštěknutí,
venkova na pokraji města.
Ještě dlouho mezi domy

táhne se za mnou
dlouhý zelenavý pás páry,
závoje vaší bohyně,
Paní králíčků a svítání.

Staré kulisy básnického symbolismu nahradil kus brněnské periferie. Zahradní slavnosti, taneční alegorie bukolických her skončily. Zelinářská zahrada je přece jen něco jiného než park s fontanou. Pravda, i tady ještě vystupuje bohyně, Paní králíčků a svítání, ale posun v poetice je zřejmý. A řekněme rovnou, že Paní králíčků je mnohem sympatičtější než Paní Jitřenka. Blatný začíná mluvit svým vlastním jazykem.

I v Melancholických procházkách zůstává Blatný lyrickým básníkem. Ale objevuje se krise. S konkrétní topografií Brna se mění lyrická dekorace, ze snu se vynořuje skutečnost. Smutek a stesk, všudypřítomný stesk se vlou-díl do veršů. Ach není radosti, volá básník. Stačil jeden rok, aby se z lyriky stal cejch. Rána už nejsou tak svěží a večer už neprší tak teskně, ale déšť jektá do okapu. Jaképak tedy melancholické procházky, je to spíše bloudění bez cíle. Neklid a touha po změně doprovázejí básníka na každém křeku. Z dálky je slyšet řev dobytka hnaného na jatka. Něco zoufalého je ve vzduchu, ale nedá se to vyslovit. Nebo nesmí. Lecoš je záležitost smutku dospívání, ale to jistě není všechno. Píše se přece rok 1941. O válce, o německé okupaci, o těžkostech válečných dnů se nesmí mluvit. V básních se sice touží po jihu, ale není kam

utéct. Závěrečný odjezd je pouze mystifikace melancholického chodce. A ještě něco: knížkou se mihne Apollinairův stín. Na jiném místě se objeví v křehkém dubnovém světle Robert Desnos. Konfrontace s moderní poezií, malá pocta... To ovšem ještě Blatný neví, že Desnos zahyne v jednom koncentračním táboře v Čechách. Běsnění a utrpení bez konce teprve začíná.

Už na pdzim 1945 vychází Blatnému nová knížka. Už doba vydání napovídá, že se jedná o aktuální poezii. Sbírkou Tento večer shrnuje válečnou tvorbu včetně básní na oslavu osvobození. Brožovanou knížku uvádí frontispis Kamila Lhotáka, což má také svůj význam manifestu. Poesie Blatného vstupuje do nových kontextů, hlásí se k civilismu Skupiny 42. Desiluse melancholického chodce z Melancholických procházek je zhodnocena z nového pohledu, banalita se stává programem, poetickým vyznáním. Blatný se obrací ke skutečnosti všedního dne, ke světu věcí, ke každodenní lidské existenci, všímá si obyčejného života. První básně jsou z roku 1942 a představují jakési záznamy, vzpomínek, prchavých představ, okamžiků, malých událostí. Blatný si tak trochu zkouší techniku vnitřního monologu a surrealistického automatismu. Do básnických textů se dostává i hovorová řeč, městský slang. Ale k zásadní proměně dochází až v roce 1943. Básně Zbořeníště a za ní hned následující Nedělní odpoledne jsou už napsány v duchu skupinové poetiky. Blatného civilistní období je koneckonců krátké, je to vlastně jen několik básní ve středu sbírky. Bylo by rozhodně nesprávné zařazovat sem celou knížku.

Blatného členství ve Skupině 42 je přesto významné a rozhodující. Subjektivní básník, melancholický samotář, se porvé dostává do širšího kulturního společenství, svůj bytostný individualismus podřizuje zájmům a citům kolektivního programu. Skupina 42 vznikla za války a válka ji také poznamenala. Nedá se říci, že by český civilismus byl poetikou obdivu, spíše konstatací faktů, života

kolem. Těšme se z prostých věcí a všedního dne, nic jiného totiž nezbyvá! Asi tak by se dalo zjednodušit a vyjádřit silné existenciální ladění programu. Bez obnažení existence, bez protektorátní atmosféry přežívání by sotva poetika vznikla. Radost je omezena na minimum, člověk může důvěrně bytovat jen s věcmi. Válka má svou každodennost, své zázemí, svůj civilní život ze dne na den. Kde jen zůstaly pastýřské slavnosti a tance víl z Paní Jitřenky. Malé jsou radosti a mnoho je starostí...

Živote plný malých nepříjemných příhod
Ztracených klíčů hádek jednání s úřady!
Deštivý živote s průvodem listonošů
nesoucích předvolání!

Skupina 42 se ustavila oficiálně 27. listopadu 1942. Kromě malířů - Grosse, Hudečka, Lhotáka, Smetany, Kotíka, Matala, Ječáře Zívra a fotografa Háka, kromě dvou teoretiků - Chalupeckého a Kotalíka - patřili do skupiny také básníci - Kaňnar, Kolář, Blatný, později také Hanč a Hauková. Chceme-li srovnávat Blatného, pak asi s Kolářem a také s Hančem. Ústředním tématem Skupiny 42 je město, které prožívá svou každodennost nejsilněji. S konkrétní topografií jsme se u Blatného setkali už v Melancholických procházkách. V civilistní poezii se zájem o topografii prohlubuje a zobečnuje. Takže účtenka, pohřební parte, dopis, útržek hovorové řeči, nápisy, reklamy jsou nejen fakta, fetiše, rekvizity, ale také lyrické hodnoty básně. Smysl pro konkrétní pojmenování bude už provázet celou poezii Blatného. A v exilu, pod vlivem vnějších okolností, konkrétní význam dokonce zesílí.

Válka se chýlí ke konci. I poesie všedního dne ztrácí své opodstatnění, svůj důvod k existenci. Každodennost triumfuje, život je únava. Monotonní rytmus ubíjí veškeré nadšení.

Naprostá opuštěnost, hustý prach,
 Ležela na trámech a na cihlách,
 Naprostá opuštěnost, soumrak padal.
 Naprostá opuštěnost, hustý prach,
 Ležela na trámech a na cihlách.
 Naprostá opuštěnost, soumrak padal.
 Přes tváře namačkané v tramvajích
 Přelétal řídký rozmrzely sníh.
 Městem se rozléhala zase kanoháda.

Báseň je věnována F.H. - asi Halasovi. Pod básní je uvedeno přesné datum: 11. 3. 1945. Také Blatný už myslí na konec války. A to znamená také změnu poetiky. Touha po míru vnáší do poesie civilismu nový motiv nadšení, patosu. Také v rovině básně dochází ke konfliktu každodennosti a dějin. Blatný začíná psát jakési ódy, bethovenovské symfonie. Po Malé variaci přichází Druhá, Třetí až Osmá... Závěrečná básně sbírky se pak jmenuje Letní večer 1945.

Blatný zhluboka nabírá dech. Lyrického básníka strhují velké historické události. Kdo tehdy nepodleh patosu dějin, kdekdo složil době hold. Ale dějiny jsou pro lyrika ošidným námětem. Jak začne lyrik zpívat plným hlasem, je zle. Přiznejme si, že do básní Blatného vniká nějaký falešný šum. Někdy zazní i celé falešné tony. Upřímnost a pravda nejsou v umění totéž, upřímnost ještě nezaručuje pravdu. Apollinaira a Besnose najednou nahradil Turgeněv a Jesenin. Ta volba podmíněná dobou je jasná: Blatný je přece melancholik. Sentimentální slovanská duše je u vytržení! Blatný se dokonce domnívá, že rozumí ruštině! Vseslovanská vzájemnost se znovu navrácí do české literatury. Starý omyl je opět tady. Básník Blatný je nadšen slovanskou písní...

Večer v polooprázdném tichém městě
 Dlouhou alejížanikající nahoře v zahradách

Jako ozvěna jak opozdílý výstřel
 Skupiny dívek z Rudé ^{konec} války
 Mezi několika posledními chodci
 Procházejí se zvolna po pěti po šesti
 Skoro jim rozumím když táhnou dál
 svou píseň
 Jako se táhne alej nahore v zahradách
 Skoro jim rozumím a také chápu slova
 Jež pro mne často měla prázdný zvuk
 Slované... Slovanská píseň...
 Nahore v zahradách...

Nepočítáme-li dvě dětské knížky je
 čtvrtou knížkou Blatného Hledání přítomného
 času. Proměna poetiky je v roce 1947 dovr-
 šena. Jestli je možné říci o nějaké poesii,
 že je socialistická, pak právě tato. Ze sta-
 rých veršů zbyly jen fetiše, duch je zcela
 jiný. I básen Milostná mate pojmy. Do lyric-
 kého citu se zamíchala ideologie.

Kdykoli píši básen, jsi to ty.
 Ty bílý papír, lampa, péro v ruce.
 Výročí revoluce.
 Nad městem vybuchují rakety.
 Jde průvod. Světla. Hudeba začla hrát:
 Aurora ostřeluje Petrohrad.
 Ty naše naděje, ty nový svět.
 Je to už osmadvacet let.
 Už osmadvacet let

Taková je koneckonců skoro celá sbírka. Blat-
 ný se vyznává z lásky k nové milence Revoluci.
 Hledání přítomného času je v podstatě politic-
 ký program. A o jaký politický program jde,
 není pochyb. Melancholický poeta opět touží
 teskní.

na Moskvu myslím, když teď padá sníh,
 a srdce světa bije

Brněnský chodec přidal hodně do kroku.
 Ani Blatný nechce zůstat stranou, vyžívá se
 ve svých citech, chce být užitečným členem

nové společnosti. Lyrika je podivný mindrák. Do veršů vstupuje nový rytmus, burácivý potlesk rukou ze schůzí. To neustálé opakování připomíná skandování hesel.

A někdo říká: Den. A někdo říká: Dílo.
A někdo říká: My. A někdo říká: Jdem!
A co se nezmění, nech kruté, jak to bylo.
Osud nech osudem.

Co ještě zbývá z lyriky? Poctivě řečeno skoro nic. Z poesie se stala rétorika, nanejvýše básnický dokument doby. Vyhlášený program se neuskutečnil, čas nebyl nalezen. Marcel Proust může klidně spát. Minulost byla odsunuta stranou a pro budoucnost nikdo neviděl přítomnost. I básník zůstal v rozhodující chvíli slepý. Skutečný čas, skutečné okamžiky života, v této poesii nejsou. To jsou jen ozvěny doby. Takže nakonec nejcennější básní sbírky je vzpomínka na malou sestřenicí Aninku, která ve třinácti letech zemřela na spálu. Tady je Blatný osobní a mluví pravdu. Tady je Blatný takový jaký je: citlivý, něžný, pozorný...

Těsně před únorovým zvratem - 19. února - uveřejnil Jan Grossman v Listech článek Virtuositá nové lyriky. Ta kritika se konkrétně týká Hrubína a Blatného. Už název článku napovídá, o co běží, co je Blatnému vytýkáno. Grossman konstatuje návrat k impresivní poetice, která nejde pod povrch věcí a podléhá iluzi. Kritika upozorňuje na vznik nové manýry. Hledání přítomného času je ve srovnání se sbírkou tento večer knížkou citelně slabší. Grossmanův článek je posledním kritickým hlasem, pak přijdou už jen nalávky, výčitky, prohlášení... Události spějí rychle vpřed.

V úterý 30. března oznámily světové agentury, že se básník Ivan Blatný nehodlá vrátit do Československa. Ještě týž večer odesílala český program londýnského rozhlasu rozhovor s Blatným, který nesmírně popudil některé domácí posluchače. Blatný zde údajně

prohlásil, že kultura v Československu upadá, že básníci jsou nuceni psát optimistické verše, že strana zasahuje do uměleckého života i tvorby... Básník tedy mluvil pravdu a čas ji jen potvrdil. Co se asi tehdy v Blatném všechno dělo! Jestliže se už rozhodl k takovému činu, pak musí svou novou situaci v exilu prožívat dvojnásob těžce. Vždyt i on podlehl demagogii, je podveden a zklaman. De facto i on - básník Ivan Blatný - psal optimistické verše, socialistickou poesii, podílel se na vývoji, připravoval pád české kultury. Básník prohlédl trochu pozdě, ale prohlédl. O to těžší a bolestnější bude návrat od člověka k básníku, od lidské pravdy k pravdě poesie. Každopádně je Blatného rozhodnutí k emigraci vědomým činem, který s pozdější nemocí nemá nic společného. Úzkost je následkem, nikoliv příčinou. Hluboká vnitřní krize zažene Blatného až za zdi blázince.

Domácí pomsta bude obzvlášť krutá. Nesmíme zapomenout, že Blatný je také člen strany. Blatný je odpadlík, Blatný zradil. A zrada se hodnotí citově, v prvním okamžiku je soud naprosto jednoznačný. Kdo se odrodil je definitivně zatracen. Ani oposice není hodnocena tak přísně jako zrada. Blatný se rozešel se stranou a navíc zklamal jako socialistický básník. Tak je třeba čist zá- věr veřejného prohlášení mladých spisovatelů z 31. března 1948. "Blatného čin se jeví jako nízkost lidská, básnická i politická, jako vědomá lež, žádající bezodkladně zpro-pitného a jako dokonaná sebevražda někoho, komu jsme do nedávna říkali český básník. Ivan Blatný od svého vstupu na ~~na~~ cizí půdu navždy zemřel pro českou literaturu." Podepsán výbor Klubu mladých spisovatelů: K. Bednář, A. Březovský, L. Fikar, J. Grosmann, J. Hauková, Jiří Hájek, Jos. Híršal, J. Chalupecký, O. Kryštofek, J. Kloboučník, S. Machonin, J. Pilař, I. Skála, J. V. Svoboda, a J. Stern. Prohlášení nápadně připomíná parte. Blatný je odepsán, je prohlášen za mrtvého.

Emigrace znamená deserce z první linie, z ideologické fronty. O umění nejde vůbec. Tam, kde strana řídí kulturu nemá básník právo osobní volby. Socialistický básník nemůže opustit lid, nesmí stát stranou, nesmí se uzavírat do věže ze slonoviny, nesmí odejít do ciziny, nesmí dokonce ani spáchat sebevraždu. Vždyt podobná prohlášení o zradě se objevila také po smrti "ajakovského. Básník je miláček, ale běda jestli zradí. Mezi emigrací a sebevraždou není nakonec tak velký rozdíl.

K veřejnému prohlášení se připojily i další hlasy. Intonace je různá, záleží na povaze a účelu věci. Někdo útočí přímo, jiný se dovolává přátelství a citů. Pro Oldřicha Kryštofka je to jasný případ: "Ivan Blatný si pospíšil přihlásit se o žold a zařadil se mezi londýnské štváče. Pro nás, jak jsme již jednou řekli, přestává existovat." V této malé glose už Krystalisuje budoucí jazyk padesátých let. Poněkud jinou formu zvolil Jindřich Chaloupecký, a to svou oblíbenou formu dopisu. Oslovení je ještě přátelské - "milý Ivane - ale závěr se už podobá klatbě. Není pochyb jaké zájmy Chaloupecký chrání, i když jeho pozdější vývoj bude v mnohém následovat svědomí básníka. Dopis dovoluje rozehrát citlivé struny. A nejen to. Dovoluje, aby si pisatel udržel zdání dobrosrdečnosti a rozvahy. Pisatel dopisu moralisuje a přitom je elegantně nad věcí. "I ane, naše místo je zde a nikde jinde. V této zemi jsme se zrodili, tato země nás vychovala, v ní také jednou složíme své kosti. A je to dobrá země, Ivane." Kolikrát jsme jen slyšeli tyto sentimentální řeči. Člověk by opravdu nemístně zjihnul. Jaká velká slova a jaká malichernost za nimi. Přesto a právě proto Chaloupecký vyčte Blatnému i letadlo, pohodlnou cestu do Anglie. Správně by měl básník volit dobrodružnou cestu, trmáčet se po táborech... Závěr dopisu vyznívá opět absolutně. Žádné nashledanou, Ivane, ale sbohem!

Při odchodu do exilu má Blatný za sebou čtyři knížky. S Blatným se počítá, není to žádný rýmující poeta, ale opravdový básník. Ještě v roce 1952 si na něj vzpomene Vítězslav Nezval v básni Ach škoda. To už je dávno Blatný mezi mrtvými. Snad proto Nezval ani neuvádí jméno, i když z veršů je jasné o koho běží. Nezval provádí dokonalou syntézu stranické disciplíny s lyrickým sentimentem. Znovu se opakují staré výčitky a kletby, ale něco je zde nového. Zatracení je dovršeno, přichází trest. Básně se poprvé zminuje o blázinci.

Co chtěl jsi mít? Co? Slávu? Klid?
zatím co my se lopotíme?

Jak málo měl jsi rád náš lid!
Tys zradils jej, my nezradíme!

I na nejmenší dědince
budem s ním letos sklízet žito,
zatím co ty v zdech blázince...
Je mi tě přese všecko líto.

Ivan Blatný odejel do Londýna jako člen literární delegace. ^Uned po příjezdu, jak nás informuje Jiří Kolář, se Blatný oddělil od skupiny a telefonicky oznámil své rozhodnutí nevrátit se domů. Je zřejmé, že Blatný postupoval velmi obezřetně. Nechtěl se zbytečně dohadovat, trápit se a také měl docela jistě strach. Rozhodnutí o emigraci už padlo, ale psychická situace nebyla zvládnuta. Tu ostatně Blatný nezvládne ani později. Z exilu se stává těžké trauma na pokraji schizofrenie. Představa, že bude komunisty lapen rozvrací jeho vnitřní svět. Psychiatrická léčebna neznamená pro Blatného jen péči, ale také útočiště. Blatného telefonní rozhovor byl ve skutečnosti posledním rozhovorem s tímto světem. Vnitřně zhroucený básník se zakrátko ponoří do hluboké anonymity.

Celá moderní literatura je poznamenána komplexem emigrace. Spisovatelé a básníci

se dostávají do situací, kdy musí před terorem zvolit odchod z rodné země. První velká vlna emigrace se zvedla po Říjnové revoluci, druhá po nástupu fašismu. Odešli Bunin, Šklovskij, Kuprin, Andrejev, Cvětajevová... Před Hitlerem uprchli Mannové, Doblin, Horvath, Werfel, Broch, Brecht, Roth a další. Svým způsobem je i Joyce emigrantem. Je to prostě dlouhá řada jmen, cesta plná ztroskotání, útěků, někdy i absurdních návratů. Literární umělec ztrácí doslova půdu pod nohama, prostředím z kterého tvoří, a především svůj jazyk. Všechno se časem oželí, ale živý jazyk je prakticky nenahraditelnou zkušeností. Nezbývá než konservovat vědomí a emigrovat ještě do jazyka. Literární emigrace se **pr** nemůže vyhnout schizofrenii řeči.

Situace emigranta je existenciální situací v původním smyslu. Život v cizině, mimo rodný jazyk, je spíše bytí než život. Člověk je obnažen, stojí sám ve světě, je mnohem zranitelnější, ale na druhé straně i vnímavější na nové podněty. Emigrace je nepochybně osobní tragedie, ale i jistá možnost hluboce prožít sám sebe. To je například případ polského literáta Gombrowicze, který zachytil tyto výjimečné existenciální pocity ve svých denících. Jak poznamenal Rudolf Martung, vědomí exilu umožnilo Gombrowiczovi zachytit jedinečné pasáže života. Emigrace skutečně zbystřuje smysly až k nesnesitelné intenzitě vjemů. Z velké citlivosti vzniká ovšem i zpětný efekt oslnění. Smysl pro zrnitost, pro detail, je charakteristickým rysem těchto existenciálních mystérií. Neustálá ostražitost emigranta vytváří nežádoucí psychické napětí. Vyhrocená životní situace je pak příčinou vnitřních poruch. Dalo by se rovnou mluvit o emigrační neurose.

To všechno platí také o emigrantovi Ivanovi Blatném. Blatný se ocitá v situaci nahého člověka v trní. Jeho citlivost je vystupnována až na maximum a je kvalifikována jako duševní nemoc. Český básník Ivan Blatný se dostává do anglického blázince a z něho

už nakonec nevyjde. V tomto prostředí, kde se věčně mísí poruchy s normálními projevy, stráví Blatný celou druhou polovinu života. Do dnešní chvíle je to už 35 let.

Na Blatného by dávno zapomněl svět. Mám by se nikdo nikdy nedozvěděl, že píše dál, že je stále básník. Přes veškerou tragiku neopustilo básníka fátum. Před osmi lety se nemocniční sestře Frances Meachamové dostal do ruky seznam pacientů Warenova domu v nemocnici sv. Klimenta. Právě zde našla jméno Ivan Blatný, které ji znělo česky a také se nemýlila. Kdo je a hlavně kdo kdysi byl Blatný, to zatím nevěděla. Ivan Blatný ji zajímal v první řadě jako Čech. V srdci Frances Meachamové se ozvala stará láska... Kdysi, za 2. světové války se zamilovala do českého letce, ale milostný vztah se po válce rozpadl. Je to spíše smutný, dojemný příběh, slečna Frances se už nikdy nevdala... Láska sice skončila, ale cit zůstal. Čeština se jí vryla navždy do paměti.

Po pětadvacet let bylo vše, co pacient Blatný napsal zahazováno ošetřovateli do koše. S Blatným si nikdo nevěděl rady. Teprve Frances Meachamová intuitivně rozpoznala, že to nejsou jen škrabanice blázna. Začala Blatného rukopisy shromažďovat a vymohla v ústavu bezbrannému básníkovi vlastní kout, stůl, židli a psací stroj. Za pět let se shromáždilo tolik textů, že bylo třeba hledat další pomoc, popřípadě nakladatele. Tak se nakonec stalo, že se básně dostaly do rukou Josefa Škvoreckého. Nemohlo být lepší volby. V roce 1979 vydává Sixty-Eight Publishers v Torontu sbírku Stará bydliště. Knížku uspořádal jiný český básník žijící v emigraci - Antonín Brousek.

Nová sbírka Blatného rázem zaujala čtenáře poesie. Zaujaly texty a zaujala i legenda básníkovy osudy. Básník Ivan Blatný vstupuje do druhé do české literatury. Je třeba odpovědět na řadu otázek. Blatný není obyčejný případ a není už také výjimka. Z hlediska zpětného pohledu, z hlediska vývoje

pětatřiceti let a z hlediska vývoje po roce 1968 to už dávno vyjimka není. Je to tragický případ, jeden z nejtragičtějších, ale má svou vnitřní logiku. Československá emigrace závratně vzrostla, je to hromadný odchod lidí ze země. "Orální hodnocení emigrace se podstatně změnilo. "ykovo patetické zvolání - Opustíš li mne, zahyneš! - přestalo nějak platit. Kdo by chtěl ještě dnes mluvit o zradě. Tisíce lidí dnes odešlo do ciziny a mezi nimi spisovatelé, básníci, umělci... Situace je dnes docela jiná než před lety, kdy se osamělý člověk rozhodoval k činu. Tehdy znamenala emigrace něco docela jiného. V rozhodnutí opustit vlast muselo být mnohem více zoufalství, více výčitek, větší musel být pocit prokletí. Blatný vzal celou tuto tíhu emigrace na sebe. A podlehl. Ale vzal ji na sebe proto, že byl básník.

Pro Blatného je emigrace ještě dlouhým čekáním. Čas přítomný, který hledal básník ve své čtvrté poválečné sbírce, se proměnil v čas absolutní. O čem jiném mluví básně Neděle?

Je neděle Mám volno
pacienti očekávají své návštěvníky
choďm mezi budovou nemocnice a farmou
snad budu mít také nějakou návštěvu
snad mě najdou
snad se na cestě objeví Brušák
anebo Listopad
anebo Dresler
jsou tady v cizině léta a ještě jsem je
neviděl

mám připraveny básně
budem mluvit o literatuře
svět bude zase plný života

Průzračný čas exilu je naplněn nekonečným steskem. Tíha času, který se zastavil, je tíhou nejtěžší. Dokonce i všední dny se podobají takovým nedělním svátkům, bezdůvodně velkým chvílím volna. Blatný zírá do věčnosti

a čeká. Zatímco vnější obraz světa zůstává ztrnule neměnný, probíhá uvnitř živé dění. Osamělý člověk vzpomíná: v básni Neděle na Drušáka, básníka Listopada, Dreslera... Stejně tak vzpomíná na jiných místech na své literární idoly, na přátele ze Skupiny 42, na své spolužáky, dokonce si vzpomíná na jména kdysi slavných fotbalistů malých moravských klubů.

V malebném zákoutí u malé řeky Svratky, Meteor VIII tady kdysi hrál.
Byla to remíza. O vratte se mi zpátky,
Řitičko, Vršecký, Paráčku a tak dál.

Poesie fotbalových hřišť, běžeckých drah, tenisových dvorců patřila také k oblíbeným tématům Skupiny 42. Jan Hanč byl nejen básník skupiny, ale také lehkooatletický trenér. V poetice civilismu hraje sport důležitou roli. Dá se tedy říci, že se Blatný ve své básni nevrací jen do vzpomínek, ale také do světa určitých představ, k poesii Skupiny 42. Je to docela jiný pohled na sport než jak ho vidíme dnes. Je tady více nadšení a méně davových vášní, více improvizace a méně techniky. Ostatně láska ke sportu neopustila Blatného ani v Anglii. I tady zůstává nadšeným fanouškem fotbalu a tenisu.

Pro toho kdo vzpomíná mají vždy jména magický smysl. Konkrétní jméno osoby, název ulice, jména skutečná, ale i jména neskutečná, totiž jména slavných umělců, s kterými se Blatný nikdy nesetkal ožívují paměť. Jména jsou jakési pevné body v tekutých píscích zapomnění. Jak často se konkrétní názvy a jména osob vyskytnou v básních Blatného! To není jen fetišismus poetiky civilismu, to je také obrana před entropií času. Jména - tak se jmenuje básen složená pouze z názvů a jmen. Melancholie vzpomínání se v závěru mísí s trpkou ironií osudu.

Beer, Binder, Blatný - k tabuli jsem volán,
Adámek, Bartoš, stěhování Holan
Dvořáček, Hora, Jahn -
a už jsem stěhován.

Blatného vzpomínání nebere konce. Takovou pamět snad ani člověk nemůže mít, aby unesl tolik smutku. Z molové stupnice lyrického impresionismu se ozývají tragické tony.

Copak asi dělá Áda Rys?
Copak asi dělá rudá Praha?
Na divadla padá jarní vláha,
stmívá se a prší do kulis.

Tady už prší docela jinak než v Paní Jitřence. A dokonce jinak než v Melancholických procházkách. To není ani lyrická sprška první sbírky ani deštivé civilní počasí, protěk-
orátní plískanice brněnských ulic. Tenhle vytrvalý déšť připomíná spíše potopu, konec světa. Neustávající déšť zatahuje panoráma Prahy olověnou oponou. Prší do kulis, do starého kusu. Tato hra byla přece už dávno dohrána. Zbyla jen dekorace, ale i ta je dnes veteší vzpomínky. Stmívá se, šerohoustne. Na opuštěné scéně zůstal poslední divák:
Ivan Blatný.

Pravda, některé básně se podobají svěžím akvarelům. Stačí jen několik tahů štětce, několik skvrn, aby se obraz vynořil ze světla a vodní mlhy. Jiné básně připomenou sametová nocturna. Svět je krásný nebýt paměti. Ale podvědomí se nenechá ošálit, podvědomí tiše pracuje. Vzpomínky se znovu a znovu vrací, z galejí paměti jen tak Blatný neunikne. A kdyby i člověk unikl, stěží unikne vzpomínce na vánoční svátky. To je zcela konkrétní obraz s nezapomenutelnou atmosférou. Na Vánoce chce být každý doma. Blatného vánoční básen musí každého čtenáře hluboce dojmout. O její naprosté konkrétnosti svědčí i připsané datum: 2. 12. 1973. V duši Blatného se nic nezměnilo. Čas přešel, přešly dějiny, ale lyrické jádro Blatného existence nedoznalo změny. Ještě po pětadvaceti letech emigrace lpí básník na stejné vizi. Podstatu nenarušila ani duševní nemoc. Básen je podivuhodně celistvá a plynulá. Kdybychom neznali pozadí,

dalo by se dokonce mluvit o vnitřní harmonii. Je tedy básník opravdu blázen? Vždyt Vánoce mluví o naprostém opaku.

Uchovat si po léta živý smysl pro rodný jazyk není snadné. Jazyk se musí obnovovat novou zkušeností, okysličovat jako krev. A tak si Blatný posteskne.

Trošku psát česky znova,
chybí mi česká slova,
peří a lupení
těch krátkých letních dní.

Kůň kluše, kovář ková,
v měknoucím soumraku lípa je fialová.
Večerní procházka. Půjdu si sednout k ní.
A broučci spí a spí.

Kůň kluše, kovář ková... To je přece lyrická variace z dětského slabikáře. Máma má maso... Básník ztracený v emigraci si v duchu opakuje češtinu, vrací se k prvním slovům. Jazyk je ve skutečnosti druhý básníkův exil. Nejen blázinec, ale i jazyk, básnický jazyk v původním smyslu znamená útočiště. Jen jazyk je místem úlevy a bezpečí, vlastním koutem v cizím světě. Básník na jazyku lpí, i když mu chybí slova. Ale žádné slovo není zapomenuto, jen se potopilo do nevědomí. Proto se Blatný ještě hlouběji ponořuje do paměti jazyka, aby pod jazykem nakonec objevil universální řeč. Tak vznikají, rodí se, makaronské texty, kde se Blatný vyjadřuje anglicky, německy, francouzsky... Jen rusky ne. Jen ruština, o které se kdysi domníval, že jí intuitivně rozumí, zde kupodivu není. Tyto básně pořadatel do sbírky Stará bydliště nezařadil. Snad to nebylo možné z technických důvodů, snad měla být zachována stylová čistota. Každopádně to není celý Blatný.

Stará bydliště představují jen jednu rovinu Blatného tvorby. I přes nesporné kvality sbírky by mohl někdo právem namítnout, že se jedná o konservované vědomí čtyřicátých let. Ve skutečnosti tomu tak není, Blatného

vývoj pokračoval dál. Naštěstí se do Československa dostaly i vícejazyčné texty, které vydala samizdatová edice KDM. Sbíрка se jmenuje Pomocná škola Bixley. Lecos nám zpětně odhalí tyto neznámé texty, tak jako nám zase torontské vydání pomůže pochopit polyfonní jazykové struktury. Kuriosita zapadá přirozeně do kontextu a přestává být kuriozitou. Česká literatura se bude muset s tímto emigračním posunem poetiky k řeči ještě vyrovnat. Ostatně Blatný už není tak docela sám. Podobný pokus představují dnes například i texty Věry Linhartové.

Jak se vůbec k těmto náročným slovním strukturám postavit? Už na první pohled je nápadná "věcnost" těchto básní. Reflexe je maximálně potlačena a na místo dojmů nastupují fakta. K náplni básnického textu patří fragmenty paměti, oblíbené fetiše a rekvizity, zvětšené detaily, nápisy a jména, konkrétní citáty či jen "citace" v cizím jazyku. To všechno se nedá vysvětlit jen starou poetikou Skupiny 42 a válečným surrealismem. Je zřejmé, že Blatný už pracuje na nové metodě.

Chci dělat koláže, chci stále vypůjčovat.
je zase éra citátů

Blatný dává čtenáři básně nahlédnout do karet. Nepovažujme tedy polyfonní struktury za pouhé zmatení jazyků, je zde záměr. Vždyť k podobné věcnosti poesie, "zrušení básně", dojde v šedesátých letech nezávisle i Jiří Kolář. Přemíra cizích prvků mění tradiční představu básně. Citace jsou poetikou moderního světa a proza faktů je zkouškou poesie. Přesto všechno jsou to stále básně.

Po dada a surrealismu považujem za básně už lecos. Poesie je vystavena tvrdé konfrontaci se světem faktů. Básně musí obstát, jinak nemá smysl. Dada se rozhodlo k první provokaci. A po panu Antipyrinovi přišli další bořitelé mýtu. Za několik málo let se

změnila poesie tak jako se nezměnila za celá staletí. Z básní vyvanulo přes noc kadidlo, objevila se holá věčnost. Snad by se dalo říci, že básně je to, co je sice proza, ale prozou se nedá vyjádřit. Moderní poesie změnila těžiště citu. Romantické teritorium tisíciletého panství poesie přestalo platit. Hranice mezi básní a světem se přesunula do neznámých končin. Z poesie se stalo velké dobrodružství objevů a výzkumů. Tak se musíme nakonec dívat i na Blatného básnické koláže s množstvím citátů. I Blatný musel vyjít sám ze sebe, opustit svůj lyrický subjekt. Blatný cituje a hledá.

Opuštěného básníka se zmocňuje naprostá posedlost. Blatný píše a píše, píše celé noci na záchodě, kde jediné svítí stále světlo. Texty se hromadí skoro bez ladu a skladu, ani Blatný neví, kde je všeho začátek a konec. Popsané papíry odnášela Frances Meachamová a ukládala je do beden v garáži. Neustálé proudění poesie se rozlévá do šíře, básník přechází volně z jednoho jazyka do druhého. Do vnitřního monologu vstupují dialogy světa. Všechno plyne, všechno je poesie, jednotlivá básně přestala skoro existovat. Je to koneckonců jeden nekonečný text.

Přeházeli mi všechny papíry
vydám to tak
napřeskáčku s přerušeními s vodou

A text už pokračuje dál. Stačí jedno slovo, aby se nekonečně rozvlnila hladina dalšími a dalšími obrazy. Je to ještě surrealistický automatismus? Nebo je to spíše Joyceův vnitřní monolog, work in progress. Teprve kritické vydání může poskytnout odpověď. Ale už teď můžeme říci, že surrealismus je pouze východiskem nikoliv celou technikou. Joyce je anglickému Blatnému rozhodně bližší.

Do české literatury vstupuje nový vícejazyčný literární fenomen. Nejde zdaleka jen o to, že máme také českého Joyce. Ani

Joyceova tvorba se nedá vysvětlit jen úžasným jazykovým nadáním. Hra se slovy je jen polovinou pravdy. Také Joyce byl emigrant, člověk mimo vlast. Ani Blatný si nehraje se slovy jen tak. A také Blatný musel odejít ze své rodné země. V obou případech nachází moderní literatura svůj exil v řeči.

S babičkou a dědečkem mluvil kdysi český básník německy. Už někde tady je počátek pozdější jazykové polyfonie.

Bettina Arnim

schreiben sie mir einen Brief in deutschen
Sprache

in der Sprache meiner Grossmutter

in der Sprache meines Grossvaters

in der Sprache des alten Osterreichs

Nezapomeňme také, že Brno bylo kdysi česko-německým městem. A připomeňme si, že i Joyce vyšel z dvojjazyčného prostředí a nezbavil se jazykového a národnostního konfliktu ani v emigraci, když se usadil v Terstu. Blatnému nebyla dvojjazyčnost nijak cizí, ale byla potlačena národnostní ideologií 1. republiky. Teprve po letech v anglické emigraci si Blatný uvědomuje své bytostné určení, své původní středoevropské kořeny. Český básník dochází k zvláštním názorům.

Lanškroun je nyní úplně český

Lands Kron

svatováclavská koruna bez stodvaceti volů
bude hovězí

Ale logika básně je docela jasná. Zdaleka nejde jen o konflikt jazyků, ale o uspořádání Evropy. Soužití dvou i více národů v jednom kotli je jediným možným řešením. Vzájemné překrývání kultur vytváří specifickou atmosféru Střední Evropy. Vytyčovat zde nějaké pevné hranice je omyl dějin.

Za hřivnu stříbra škoda Němců
škoda zněmčelého území

škoda dvojjazyčných měst
Python má až tři jazyky.

Ivan Blatný se vůbec nezbláznil. To spíše český básník začíná konečně myslet. Z českého básníka se konečně stává Evropan, člověk ze Střední Evropy. Blatný proráží jazykovou bariéru, likviduje 19. stletí ve století 20. České vlastenectví nesmí být na úkor evropského ducha.

Nepochybně ve škole přibyla Blatnému francouzština. A v emigraci se už trvale připojila angličtina. Blatný vstoupil do babylonu jazyků. Jeden význam se přelévá do druhého, zvuk jednoho slova nachází ozvěnu v jiném jazyku. Metafory pujují sem a tam. Všechny jazyky vstupují do jedné řeči básně.

louky die Wiesen na něj čekají za městem
Wie sen jak sen how a dream

To všechno je samozřejmě velká improvizace. Blatný je mystifikátor, který miluje ironii makaronských textů, surrealismus řeči, groteskní setkání slova se slovem. Básník se neodrodil ani neodcizil českému jazyku, není třeba mít obavy. Ostatně říká to sám zcela jasně.

Jsem jenom básník jednoho jazyka
ale miluji cizojazyčné vložky

Jen hlupák může vylučovat Blatného z české literatury. V tomto případě nejde o filologický experiment, ale poesii, která má stále svůj základ v rodné řeči. Společným jmenovatelem zůstává i radále čeština.

Má báseň pomalá, teď roztáčí se, skáče
když píš mluvníci, když myslím na oráče,
na třídy slovesné a neživotný meč.
Chci všecko sklonovat jen podle vzoru žen
a vzoru Ostrava, důlní a zakouřená
svižný a Rusalka, jak praví Naše řeč.

To je opravdu pozdní Blatný! Na povinnost básníka k rodnému jazyku Blatný nikdy nezapomněl. Uprostřed disharmonických struktur makaronských textů opět zazní česká melodie, rytmus původního jazyka. Básník myslí na o oráče a opakuje si českou mluvnici. Tento člověk, který už přišel o všechno, lpí do poslední chvíle na rodné řeči. Zapomenut, daleko od vlasti zůstává Blatný věrný poslání básníka.

Nervově zhroucený Hölderlin není Blatného případ. Hluboký žal nad ztrátou milované Diotimy narušil i jádro osobnosti. Hölderlin se opravdu chová jako nemocný, jako blázen či schizofrenik, počmárá každý papír, který mu škodolibí návštěvníci pástrčí, podepisuje se smyšleným jménem Scardanelli... Po neúspěšné hospitalisaci se ujímá chorého génia stolař Zimmer, v jehož rodině pak prožije Hölderlin zbývajících 36 let života. Jen z vnějšku je osud básníků podobný, jinak je spojuje jen to, že oba v nemoci psali Hölderlin do nemoci upadl, Blatný do nemoci spíše unikl. Duševní nemoc je pro Blatného jistou obranou člověka v cizím světě.

Blatný je blázen, který není blázen. Osud tohoto básníka vzbuzuje především soucit. O to víc člověka šokuje, když zjistí, že i tragedii tohoto života lze zneužít. Magazin Co vás zajímá (5/1982) použil fotografie Blatného - přetištěnou ze Sternu - k názorné ukázce, jak to dopadne s emigranty, kteří opustí vlast. Tvář nesoucí stopy psychického utrpení má varovat ostatní. Skutečná pravda a smysl utrpení jsou ovšem zamlčeny. Tak tedy vypadá zločinec, který si odpykává v anglickém blázinci zasloužený trest. Koneckonců trochu to připomíná i Nezvalovu básně...

Po léta byla poesie pro Blatného vším - nadějí. Snad jen tak mohl básník přežít, přežívat den za dnem svůj úděl. Je ještě takový život vůbec životem? Básně nám říkají,

že ano. I v nehlubší izolaci prožívá Blatný svou lidskou existenci: vzpomíná, píše nekonečný dopis světu, zajímá se o politiku a sport, má své malé radosti, vnímá lyrické obrazy anglické krajiny, má smysl pro humor, dokonce ho ještě vábí sex. To přece není vyhaslý člověk!

Blatný šel strmou cestou básníka. Odešel z rodné země, emigroval. Pak emigroval podruhé, když se vzdal tohoto světa a uchýlil se do blázince. Ale ani to nestačilo jeho touze po absolutnu. Nakonec emigroval Blatný ještě do jazyka. Ve svém totálním exilu dokonale spojil emigraci vnější s emigrací vnitřní.

Slavný Dykův výrok je nadmíru zpochybněn. Český básník opustil, odešel, ale nezahynul. Byl to těžký život, skoro živoření, ale i utrpení může mít smysl. Není to obyčejná lyrika, není to *post scriptum* kdysi nadějného básníka, zmatení jazyků a slov. Je to kus autentické české literatury v emigraci.